

Старообрядці Придунав'я лікували своїх хворих давніми самотутніми обрядовими способами. Детальніше про повір'я та традиції народної медицини старовірів-липованів читачам журналу розповідає заступник директора Ізмаїльського медичного училища (Одеська область) Світлана Стоянова

Світлана Стоянова

І вогонь, і вода

Довідка. Старообрядці — частина послідовників православної традиції в релігії, які дотримуються обрядів Російської церкви, прийнятих до середини XVII ст. (до реформи Патріарха Никона), — двоперстя при хресному знаменні, ходіння за сонцем під час хресних ходів та ін. Прихильниками різних напрямків старообрядництва у світі є майже 2 млн осіб. Найпотужніше сучасне старообрядницьке релігійне об'єднання — Руська Православна Старообрядницька Церква, що налічує близько мільйона адептів. В Україні понад 60 громад старообрядців об'єднані в Архиепископію Київську і всієї України (Московської митрополії). Найбільше парафій знаходиться в Одеській, Хмельницькій, Вінницькій і Чернівецькій областях

— Із початку XVIII і до середини XIX ст. на нашій території компактно проживало до 12 тисяч старообрядців, — зазначає Світлана Стоянова. — У пам'яті старовірів дотепер добре збереглися народні способи лікування, як і уявлення про особливих людей, які можуть зняти причину, вилікувати дитину й дорослого. Їх називали «природне, природній», оскільки такі здібності давалися від народження. Вважалося, що ці люди мали маленький хвостик.

Серед липованських методів лікування найбільш поширеними були магичні дії (кінетика), тобто система рухів, дій, жестів. Магічні дії здійснювалися над хворими з різними предметами та в певних умовах. Відсилання захворювання до його першопричини (чаклуна, характерника), туди, звідки воно «прийшло», на межу, у потойбічний світ. Нерідко практикували віднесення речей хворого на край села, сплавляли їх рікою, підкладали покійнику

у труну. Наприклад, липовани гадали, що причиною мертвої кістки (нарости на руках і ногах) було порушення заборони переходити дорогу похоронній процесії. Позбутися недуги можна було, тільки придувшись наростом до померлої людини. За уявленнями старовірів, у такому разі хвороба піде разом із покійником.

Найбільш помічним способом придунайські старовіри визнавали спалення недуги (у тому числі обкурювання, кидання у вогнище предметів). Вони використовували дим і вогонь для лікування шкірних недуг. Для підпалювання брали гній, ганчірку, якою закривали трубу в лазні, освячені на Маковея трави. Палаючими предметами проводили біля чи над хворим місцем. Під час обряду читалися спеціальні замовляння. Зцілюючи сухоти, також використовували вогонь і його похідні. Наприклад, у селі Мирне мати дитини ліпила вареники з попелом і рахувала їх у зворотному напрямку. У селі Василівка лікувати дитину від туберкульозу могла тільки «бабуся» (лекарка). Над нею належало спалювати сірники і читати примовляння. У селі Приморське лікували трохи по-іншому: матері належало кинути

у воду попів і курячий послід, а потім скупати там дитину.

Аби позбутися ячменю на оці, застосовували метод ритуального спалення дев'яти зернятків ячменю в печі, яку ототожнювали з недугою. Як бачите, незважаючи на різноманітність варіантів лікування, скрізь так чи інакше використовували вогонь.

Дуже часто для лікування і профілактики хвороб знахарки використовували воду — при змиванні, купанні, обливанні. Однак для цього годилася не всяка вода, а тільки та, яку взяли до сходу сонця з трьох криниць або освятили на Різдво, Водохрещу, Пасху, Маковея чи «намовлену». Як правило, недужого купали в цій воді, а потім виливали туди, де ніхто не ходив (під паркан, дерево), чи на худобу. Іноді хворого обмивали такою водою в місці, де люди не ходили.

На півдні України для зняття вроків і росіяни, і українці, і болгари використовували одночасно і вогонь, і воду. Ось спільний для цих народів спосіб лікування: у підготовлену воду «баба» кидала сіль, потім, читаючи замовляння, палаючі сірники (найчастіше — дев'ять), хрестила воду ножем. Опісля водою мивали хворого, давали їй попити. Використану воду виливали під ворота чи за двері.

Популярним прийомом лікування було ритуальне знищення хвороби: спалення, змивання, поховання

Традиційно східнослов'янські народи лікували переляк за допомогою води, яєць, свинцю, воску. Ці предмети не тільки вказували на причину хвороби, але й були покликані «забрати» її на себе і «завмерти». Недугу передавали іншій людині, тварині, рослині (підкидали її в чужий дім, на дорогу тощо). Щоб назавжди забути про бородавки, нитки, з яких в'язали вузлики з огляду на кількість бородавок, викидали на дорогу чи перехрестя. При лікуванні сухот у дитини біля неї садили кішку чи собаку, щоб на них при читанні замовляння переходило захворювання. А при лишаях уражене місце мастили сметаною і давали злизати собаці.

Старообрядці вірили, що хворобу можна закопати. Наприклад, при грижі дитину лікували так: мати підносила до грижі мишу, щоб та вкусила, а потім тваринку закопували. Усі предмети, які використовувалися в обряді лікування різних недуг, також закопували в землю, що символізувало ритуальне поховання хвороби.

У двох селах регіону старовіри виконували такий обряд. Мати вночі несла хвору дитину на кладовище. Там на неї вже чекала «баба», а поряд — викопані нею дві могилки, «загадані» на здоров'я і на смерть. Залежно від того, куди мати покладе дитя, прогнозувався результат перебігу захворювання. Деякі дослідники пояснюють цей обряд як спробу «поховати» хворобу.

Розділення — імітація процесу перерізання. На півдні України таким методом здебільшого користувалися при лікуванні ячменю, про що свідчить замовляння старообрядців села Василівка:

**Чемень! Чемень!
На тебе дулю!
Купи себе топорок
Руби себя попере!**

При залякуванні застосовували обливання, крики, шум, використовували зіпсовану їжу, речі з поганим запахом. Наприклад, від жовтяниці хворим давали їсти вошей. У селі Нова Некрасівка вважали, що лихоманку ефективно долають такі дії: треба несподівано облити хворого холодною водою, щоб він злякався. Лихоманка також повинна злякатися й піти.

При лікуванні дитячої грижі (гризь) «баба» повинна була її «гризти».

Нерідко в народній медицині застосовували гній і сечу. Проте найпоширенішим методом лікування в липованів було по-

збавлення від хвороби захрещуванням. Цей спосіб використовувався практично у всіх лікувальних обрядах. У слов'ян хрестити означало оберігати від небезпеки, виганяти зло, хвороби. Хрестили самого хворого, хворі місця, воду, їжу і все, що застосовували під час лікування. Хрестили пальцями, долонею, ножем, сокирою, ножицями. При цьому замовляння замінялися християнськими молитвами.

З усього сказаного можна зробити висновок, що традиційна культура старообрядців ґрунтувалася на релігійному світогляді, хоча вони, як і інші народи Придунав'я, використовували методи лікування, що не пов'язані із християнством. Поряд із розповсюдженими в регіоні ритуальними комплексами липованам притаманні унікальні обряди, що й досі існують — скажімо, ритуальне поховання дитячих недуг на цвинтарі. Однак

Традиційно східнослов'янські народи лікували переляк за допомогою води, яєць, свинцю, воску. Ці предмети не тільки вказували на причину хвороби, але й були покликані «забрати» її на себе і «завмерти»

поступово вони почали відмовлятися від акціонального компонента, а замовляння у більшості випадків замінили молитвами.

Підготувала Лариса Дедишишина